

Situne Dei

Årsskrift för Sigtunaforskning och historisk arkeologi

2016

Redaktion:

Anders Söderberg
Anna Kjellström
Charlotte Hedenstierna-Jonson
Johan Runer
Magnus Källström
Rune Edberg

Utgiven av Sigtuna Museum

Textilhantverk i det äldsta Sigtuna

Amanda Sjöbeck

Ett stort antal arkeologiska fynd vittnar om spinning, vävning och annat textilhantverk i det äldsta Sigtuna. Sländtrissors form och vikt kan säga något om vilket slags tyger som har framställts. Vad som är tillverkning för hushållets behov och vad som kan vittna om produktion för försäljning är ett annat intressant problem. I denna artikel, som bygger på en masteruppsats i historisk arkeologi vid Lunds universitet (Sjöbeck 2014), presenteras några hypoteser och frågor för fortsatt forskning.

Källmaterialet består av fynden och dokumentationen från kvarteret Trädgårdsmästaren 9 & 10, som undersöktes arkeologiskt 1988–1990 (Wikström red. 2011). Kvarteret ligger centralt i Sigtunas medeltida stadskärna. Det textilrelaterade fyndmaterialet från denna grävning har inte behandlats ingående sedan den första preliminära publikationen (Deutgen 1990). För Birkas del, som en jämförelse, ser forskningsläget annorlunda ut. Bevarade textilier från gravarna där har givit upphov till en tradition av arkeologisk textilforskning (Geijer 2006 [1972]; Hägg 1974). Eva Andersson Strand har på senare år forskat om samband mellan Birkatextilier och textilredskap och arbetat med experimentell arkeologi (Andersson 1999a). Ett viktigt resultat från dessa undersökningar är att redskapens varierande egenskaper kan berätta en hel del om hantverkets karaktär.

Jämförelser likt dem i Birka är i dagens läge inte möjliga för Sigtunas del. De textilier som framkom under utgrävningarna i kvarteret Trädgårdsmästaren har ännu inte analyserats i någon större utsträckning (endast fyra fragment av Lundwall 2004). Louise Deutgen (1990) redogör dock i den tidiga publikationen för några bindningstyper, och gör bedömningen att både tuskaft, treskaft och fyrskaft har förekommit. Hon nämner också att det främst rör sig om tyger av ull, nöt- eller hästhår, hampa och lin. Variationen av råmaterial har alltså varit stor.

Frågeställningar

Vilka slags trädskvalitéer har man tillverkat, och hur vi kan utnyttja informationen för att diskutera olika hantverksnivåer? För att komma närmare svaren på frågorna har jag studerat sländtrissor från kvarteret Trädgårdsmästaren. Jag har också undersökt om sländtrissor, tillverkade av olika råmaterial, uppvisar någon likformighet eller differentiering. En avgränsning har dock varit ofrånkomlig, och jag har därför valt

*Figur 1. Sländtrissor av volhynisk skiffer från Sigtuna.
Foto: författaren.*

två kategorier: sländtrissor av ben och sländtrissor av volhynisk skiffer. Orsaken till valet är dels att dessa två materialgrupper är mest framträdande i fyndmaterialet, dels att de skiljer sig i fråga om ursprung.

För att kunna se var i kvarteret textilt arbete främst förekommit har jag tittat på fyndens kronologiska och rumsliga spridning. Metoden som tillämpades vid de arkeologiska undersökningarna i kvarteret Trädgårdsmästaren var stratigrafisk, och fokuserade på att binda samman samtidig bebyggelse, konstruktioner och övrigt fyndmaterial för att förtydliga skilda kronologiska avsnitt (Söderberg 2011a:16). Den kronologiska indelningen av bebyggelsefaser utgörs av tio tidsavsnitt varierande mellan 15 och 50 år (*fig. 2*). Det utgrävda området, cirka 1100 kvadratmeter, har inrymt fyra tidigmedeltida stadsgårdar. Bebyggelsen har kunnat särskiljas med hänsyn till fyra funktionella tomtzoner, som mer eller mindre upprätthållits under tusentalets två första sekler (Söderberg 2011b:23).

Vävtyngher har påträffats i stort antal i kvarteret Trädgårdsmästaren, men en detaljerad undersökning av dessa ligger utom ramen för den här artikeln. Fynden har dock registrerats med geografiska och kronologiska uppgifter (Wikström red. 2011), och de kan, i kombination med sländtrissor, ge en bild av var man i första hand har arbetat med textilier, och i vilken utsträckning.

Sländtrissornas funktion

Arbetet med textilier, från idé till färdig produkt, har innefattat många olika praktiska steg (se Geijer 2006; Andersson Strand m. fl. 2010 för översikter). Att bereda garnet måste utan tvekan ha varit ett av de mest tidskrävande bestyren i många hushåll. För att förstå sambandet mellan hantverk och textil är sländtrissor därför en möjlig ingång. Själva trissan har fungerat som tyngd i en slända, som kompletterats av en ten, där råmaterialet lindats. Tråden har arbetats fram genom att man roterat sländan samtidigt som råmaterialet dragits ut.

Vad kan då sländtrissor berätta? Vid experiment vid Centre for textile research vid Köpenhamns universitet har bland annat försök med sländtrissor och olika uppsättningar av vävstolar genomförts (Mårtensson m. fl. 2006a, 2006b). Försöken har visat att *vikten på trissan* och *kvalitén på råämnet* är de främsta faktorerna

Fas	Sländtrissor	Vävtyngder
Fas 1 (985-1000)	7	53
Fas 2 (1000-1020)	18	62
Fas 3 (1020-1050)	24	116
Fas 4 (1050-1075)	31	112
Fas 5 (1075-1100)	30	118
Fas 6 (1100-1125)	25	59
Fas 7 (1125-1175)	30	41
Fas 8 (1175-1200)	21	24
Fas 9 (1200-1230)	14	10
Fas 10 (1230-1260)	6	0

Figur 2. Tabell som visar antalet sländtrissor och vävtyngder i faserna 1–10 i kvarteret Trädgårdsmästaren 9 & 10, Sigtuna.

som inverkar på trådens tjocklek. Generellt sett spinner man en tunn och fin tråd med en lätt sländtrissa under 10 g och med en tyngre sländtrissa över 30 g en grövre. Det är inte möjligt att spinna en grövre tråd med trissor under 10 g. *Diametern* i förhållande till vikten har betydelse för hur hårt spunnen tråden kan bli. Skillnader i storlek mellan sländtrissor är med andra ord

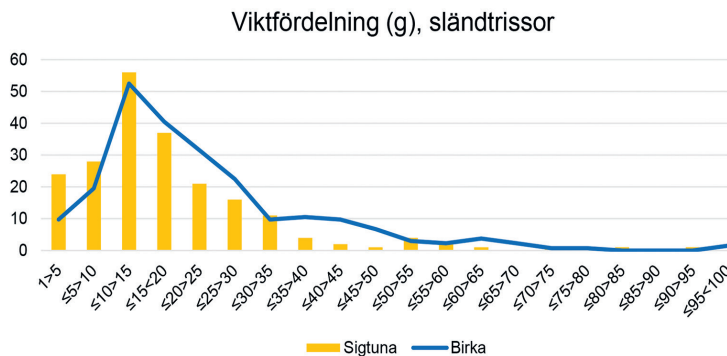
inte någon tillfällighet utan det finns ett samband mellan egenskaper och funktion. Spinnerskans eller spinnarens skicklighet har också stor betydelse för slutresultatet (Andersson 1999a:13).

För att sländtrissan ska vara möjlig att typbestämma är egenskaper som *råmaterial, form, höjd, tenhålets diameter* och *dekor* viktiga. Dessa bedömningsgrunder gör det möjligt att bedöma likheter och olikheter (Andersson 1999a:13, 35). Jag har därför haft dem som utgångspunkt när jag klassificerat de två grupperna från Sigtuna.

Sländtrissor har påträffats i förhållandevis stora mängder på vikingatida handelsplatser som Birka, Hedeby och Åhus, där Andersson Strand har lyft fram möjligheterna för textilhantverk bortom husbehovstillverkning (Andersson 1999a:109). Särskilt intressant är det framträdande sambandet mellan lättare sländtrissor och handels- och hantverksmiljöer i jämförelse med fynd från agrara boplatser. En annan viktig skillnad är att sländtrissor är mer differentierade i urbant präglade miljöer dels ifråga om viktfordelning, dels vad gäller olika råmaterial (Andersson 1999a:22).

Sigtunas sländtrissor

I kvarteret Trädgårdsmästaren påträffades 214 sländtrissor med kronologisk utbredning mellan åren 985 och 1260 e. Kr. Bland de material som de tillverkats av finner

Figur 3. Viktfördelningen hos sländtrissor från kvarteret Trädgårdsmästaren 9 & 10 (Sjöbeck 2014), och från Birka (efter Andersson 1999a). Vikt i gram.

Figur 4. Sländtrissa tillverkad av ben, ledkuletyp. Kvarteret Trädgårdsmästaren 9 & 10. Diameter 40 mm. Fynd nr 12073. Foto: författaren.

vi bränd och obränd lera, keramik, olika bergarter, trä, bärnsten, glas och bly. Vanligast är sländtrissor tillverkade av ben och volhynisk skiffer, och som tredje största grupp hittar vi trissor av andra bergarter. I Birka är sländtrissor av olika bergarter allra vanligast, men en stor del är också tillverkade av keramik och ben (Andersson 1999a:48).

Viktfordelningen hos alla Sigtunas sländtrissor vittnar om en varierad trådproduktion, men det står även klart att somliga vikter har föredragits mer än andra. Det är framförallt sländtrissor som väger mellan 1 g och 29 g som verkar ha använts i störst utsträckning. Lätta sländtrissor med vikter på mellan 1 g och 10 g finns i förhållandevis stort antal (*fig. 3*).

Birkas sländtrissor uppvisar liknande fördelning (Andersson 1999a:50). Här har man i första hand spunnit med trissor som väger mellan 5 g och 29 g (*fig. 3*), men det finns också en stor viktmässig variation. Den förhållandevis stora andelen lätta sländtrissor kan, i likhet med fynden från Sigtuna, uppmärksammas. Generellt sett är andelen lättare trissor större i kvarteret Trädgårdsmästaren och andelen tyngre större i Birka, men i övrigt vittnar fyndens viktfordelning om en mycket likartad trådtillverkning.

Sländtrissor av ben

Av de två grupperna som undersökts i Sigtuna kan några slutledningar dras om standardisering och variation. Sländtrissor av ben är vanligast under alla skeden, med 60 exemplar från kvarteret Trädgårdsmästaren. Dessa är i huvudsak tillverkade av ledkuler från nöt eller häst (*fig. 4*). Att de bearbetats i eller i trakten kring Sigtuna kan vi anta dels för att råmaterialet har varit tillgängligt, och dels för att det bland fynden finns tydliga exempel på halvfabrikat med påbörjade tenhål (fnr 11219, 26396, 26397). Ledkuletypen har även varit väldigt vanlig i Birka och på flera platser runt om i Skandinavien och England under sen järnålder och medeltid (Walton Rogers 1997:1743; Andersson 1999a:49). Koniska och skivformiga sländtrissor förekommer också i fyndmaterialet, men i förhållandevis litet antal.

Bland sländtrissor av ben finns en stor variation av vikter, men särskilt många befinner sig inom intervallen 1–4 g och 10–14 g och är mellan 35 och 44 mm i diameter. De flesta mäter mellan 10 och 24 mm i höjd. Sländtrissor som är tyngre har generellt en större omkrets. De allra flesta fynd som väger under 5 g hittar vi i den här kategorin, men faktiskt också flera av de tyngre. Sammanställningen av trissorernas vikter visar att de har använts för att tillverka flera olika trådtjocklekar. Jämförs måtten mot fynden från Birka syns det tydligt att de nästintill är identiska vad gäller vikt, diameter och höjd (Andersson 1999a:50f; se Sjöbeck 2014:69f för en detaljerad redogörelse). Däremot framträder spår efter vidare bearbetning på flera av trissorerna från Sigtuna, vilket dels kan bero på att ett speciellt utseende har föredragits

Figur 5. Sfärisk sländtrissa av volhynisk skiffer med plan ovsida och botten. Diameter 27 mm. Fynd nr 4797.

Figur 6. Dubbelkonisk sländtrissa av volhynisk skiffer. Diameter 20 mm. Fynd nr 28390. Foton: författaren.

av funktionella skäl (minskning av diametern t. ex.), och dels på att man helt enkelt har försökt efterlikna sländtrissor tillverkade i andra råmaterial. Det är inte möjligt att urskilja någon form av standardisering hos dessa sländtrissor, även om det förekommer att en del mått har antecknats för flera. Sannolikt kan de ses i ljuset av en äldre hantverkstradition, som inte helt överraskande även förekommit i Birka.

Sländtrissor av volhynisk skiffer

Sländtrissor av så kallad volhynisk skiffer (fig. 1, 5 & 6) härrör från en svagt rosafärgad bergart som är utmärkande för området runt Ovruch, i dagens Ukraina (Sherman 2008:15; Androshchuk 2009). Det stora antalet fynd sammanfaller tidsmässigt med allt tätare östliga förbindelser, som även kan ses i samband med metallhantverket och keramikens formspråk (Söderberg & Gustafsson 2007:29; Roslund 2009:185). I Skandinavien och på flera platser i Europa har volhyniska sländtrissor nästan uteslutande påträffats i urbana miljöer. De var mycket vanliga i Kiev Rus under 1000–1200-talet, med en större spridning både till städer och landsbygd (Sherman 2008:15). Det finns belägg för att de möjligen också fungerat som bytes- och handelsvaror under den här perioden (Franklin 2002:79). I kvarteret Trädgårdsmästaren hittar vi 49 exemplar, i två olika formtyper; dubbelkoniska och sfäriska med plan ovsida och botten (fig. 5 & 6).

Vad som tydligt utmärker de volhyniska sländtrissorerna från kvarteret Trädgårdsmästaren är deras likformighet med avseende på vikt, diameter, tenhålsdiameter och höjd. Detta har tidigare även observerats av Hägglund (2006). Ett övervägande antal väger mellan 10 och 19 g och har en diameter på mellan 20 och 24 mm. Höjdmått på mellan 10 och 19 mm är allra vanligast. Det finns alltså mycket som tyder på att de kan ha varit avsedda för en bestämd trådproduktion. Jag har inte haft möjlighet att undersöka om det ryska fyndmaterialet skiljer sig från trissorerna i Sigtuna. Om så vore fallet skulle det antyda att införseln till Sigtuna har varit selektiv.

Förhållandet mellan vikten och diametern är inte lika tydligt bland trissorerna av skiffer som hos dem av ben, då diametern är liten i förhållande till vikten. Vilken betydelse detta har haft för trådkvaliteten är svårt att avgöra. Enligt förslag kan formen även ha haft betydelse för hur snabbt trissan kunde rotera (Øye 2014:43). Spinningsförsök med liknande trissor hade därför varit intressanta.

Var tillverkades textilerna?

Under vikingatid och tidig medeltid är det inte ovanligt att textilredskap dyker upp i samband med undersökningar av grophus runt om i Skandinavien (Øye 1988:132ff, 2014; Andersson 1999b; Milek 2012). Det är dock fortfarande oklart om dessa slags byggnader kan tolkas som verkstäder för endast en typ av hantverk, eftersom man när de övergivits ofta fyllt igen dem med blandat avfall från bostäder och liknande (Andersson 1999b; Callmer 2003:353). I Coppergate i York verkar vävning ha separerats från andra sysslor fram till mitten av 900-talet när sländtrissor, vävtyngder och andra redskap är spridda över tomterna (Walton Rogers 1997: 1824). Liknande paralleller kan hämtas från 1100-talets Island där man övergick från grophus till större bostadshus när textiltillverkningen intensifierades (Milek 2012).

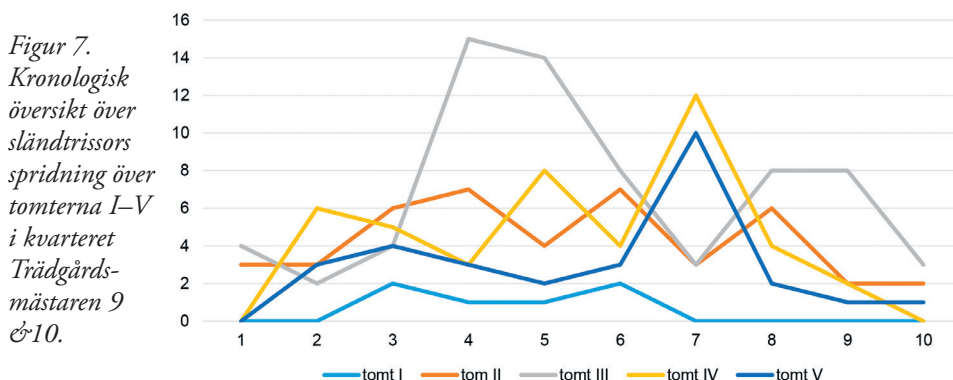
Frågeställningarna är också intressanta för Sigtunas del. Tillsammans med vävtyngderna ges en bättre bild av var man främst har arbetat med textilier. Vävtyngder, som tillverkats av antingen bränd lera eller sten, har använts för att tynga ned och sträcka ut varptrådar i stående vävstolar. De är vanligen de enda spåren vi har kvar efter sådana vävstolar i tidigmedeltida miljöer, eftersom de i övrigt har tillverkats i trä (Geijer 2006:43).

Tittar vi på fyndmaterialet som helhet, är antalet sländtrissor som störst från och med 1020 till slutet av 1100-talet (*fig. 2*). Fyndens spridning vittnar då generellt om en ganska utbredd verksamhet, men med en nära anknytning till tomterna II, III och IV (*fig. 7*). De förekommer dels i större byggnader med mitt- och hörnhärdar, dels i mindre hus utan härd. Totalt har över 600 fynd registrerats som vävtyngder, men troligtvis är antalet avsevärt större. Många arkeologers problem med att skilja vävtyngder från blästermunstycken är orsaken till detta (Edberg 2011:145). Flest fynd kan kopplas till kulturlager daterade till 1000-talet, där de främst förekommer i de mellersta zonerna i tomterna III och IV (*fig. 8*). Generellt finns det ett rumsligt samband mellan vävtyngder och sländtrissor under de flesta faser.

Stående vävstolar

Det finns klara belägg för att spinning och vävning ägt rum redan vid 900-talets slut och under 1000-talets första decennier. Förekomsten av både mycket lätta och relativt tunga sländtrissor talar för ett behov av både mycket fina trådar liksom av grövre,

Sländtrissors fördelning över tomter, fas 1-9

men i helhet är tillverkningen ännu inte särskilt varierad. I flera av bostadshusen under de tidigare faserna har dessutom hopar av vävtyngder hittats *in situ*. Dessa tidiga spår efter stående vävstolar, ger intryck av att arbetet med textilier inte har varit avskilt från andra sysslor eller koncentrerats till specifika områden.

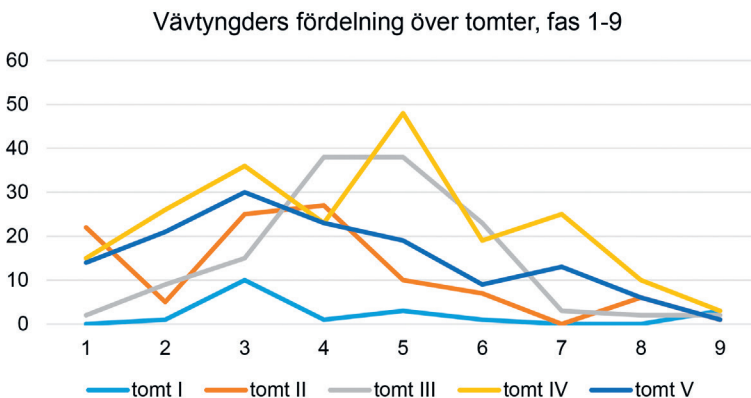
En stor fyndmässig ökning av vävtyngder och sländtrissor sker från och med cirka 1020 (fas 3), då vi också ser en större variation hos sländtrissor både vad gäller vikt och råmaterial. En mindre byggnad i den här fasen i tomt IV har tolkats som en vävstuga, troligtvis på grund av mängden textilrelaterade fynd i anknytning till en vävstol (Söderberg 2011c:55). I övrigt förekommer fynden under den här perioden i anknytning till bostadshus med hörn- eller mitthärdar.

Det är intressant att notera att under perioder då vi ser en ökning av sländtrissor med vissa vikter sker samtidigt en minskning av andra (*fig. 9*). Det är främst relationen mellan de lättare sländtrissor under 15 g och de tyngre över 30 g som detta avser. Detta mönster dyker upp under mitten av 1000-talet och fortsätter sedan mer eller mindre fram till 1200-talet. I kvarteret Trädgårdsmästaren hittar vi volhyniska sländtrissor i litet antal från och med 1000-talets början, men det är inte förrän i slutet av århundradet och under det påföljande, som de gör ett påtagligt avtryck i stadens kulturlager. De har alltså introducerats i Sigtuna relativt omgående och tagits upp i hushållen runt om i staden. Detta får som effekt att man under sent 1000-tal (fas 5) kan se ett ökat antal sländtrissor med vikter runt 5 g och 14 g, som vi har sett också är mer standardiserade (*fig. 9*). Det totala antalet fynd har däremot inte förändrats jämfört med tidigare faser.

Fyndkoncentration

En stor andel sländtrissor och vävtyngder finner vi under dessa perioder i några byggnader i tomt III och IV (*fig. 10*). Liknande fyndkoncentrationer förekommer inte under någon annan period. T. ex. finns tio sländtrissor i, och omkring ett enda hus (129b). För att kunna tillverka homogena textilier med hög trådtäthet behövs mycket garn av samma kvalitet, och därmed ett stort antal likformiga, lättare sländtrissor (Andersson 1999b:159). Kanske är det något annat än ordinär hushållsförsörjning vi ser i dessa tomter under sent 1000-tal?

I början av 1100-talet förändras tomternas utseende, då parvisa hantverksbodar byggs längs med huvudgatan. Spåren visar på specialiserat metallhantverk och ett

Figur 8.
Kronologisk
översikt över
vävtyngders
fördelning över
tomterna I–V
i kvarteret
Trädgårdsmästaren
9 & 10.

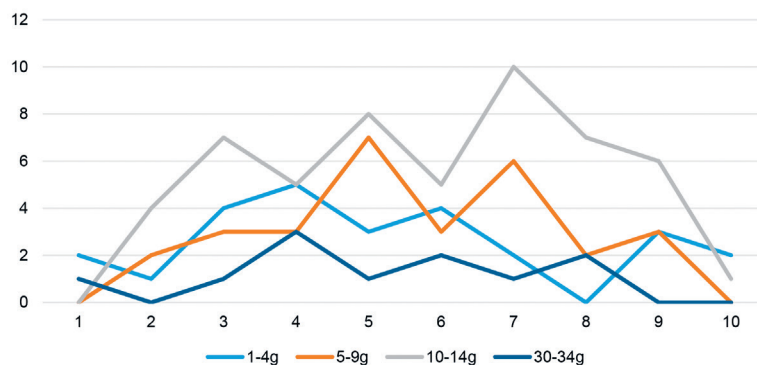
intensivt ben- och hornhantverk, alltmer inriktat på varuproduktion och förmedling utåt i samhället (Pettersson 2007; Söderberg & Gustafsson 2007). Av fyndens spridning att döma har det öppna läget inte varit en prioritet för den textila verksamheten. Istället ger bilden ett intryck av att man under mitten av 1100-talet (fas 7) har koncentrerat nästan all sådan till tomterna IV och V i övriga zoner (*fig. 11*). Mönstret går att följa både för sländtrissor och vävtyngder. Liksom i fas 5 sker samtidigt en ökning av sländtrissor med vikter mellan 5 g och 14 g och en minskning av kategorin som är över 30 g. Varför koncentrationen är så välavgränsad till dessa tomter är svårt att svara på, men det är en klar kontrast mot spridningsbilden under tidigare faser. I tomt IV har för övrigt flera särskilt intressanta fynd dykt upp. Exempelvis kan nämnas ett fynd av en bysantinsk elfenbenskam och flera guldfoliepärlor som tillsammans med de volhyniska trissorerna vittnar om en särskild levnadsmiljö (Söderberg 2011c:103).

Horisontell vävstol

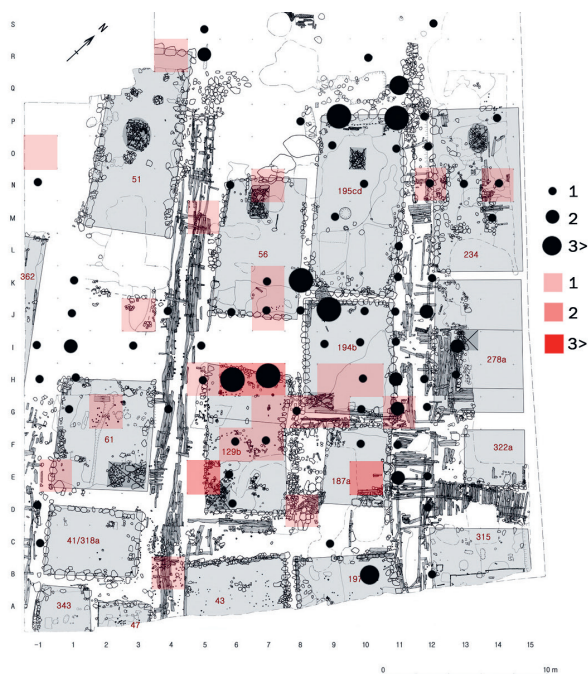
Det rumsliga sambandet mellan vävtyngder och sländtrissor avtar av allt att döma under 1100-talets slut. Från och med ca år 1100 minskar även antalet vävtyngder successivt. Ett skäl till detta har kanske varit att verksamheten har flyttats någon annanstans, eller kan det bero på att man av någon anledning har röjt undan vävtyngderna. Fenomenet kan också förklaras av att vävtyngderna inte längre använts i samma utsträckning som tidigare. Deutgen (1990) gör oss uppmärksamma på några intressanta fynd i detta sammanhang, som antyder möjligheten att den horisontella vävstolen (trampvävstolen) har varit i bruk i Sigtuna. Enligt databasen från kvarteret Trädgårdsmästaren kan två hornföremål möjligen klassificeras som så kallade vävlunor, förknippade med den horisontella vävstolen. Ett av föremålen dateras till sent 1100-tal (fnr 5586), och det andra är ett lösfynd (fnr 28784). Ytterligare ett fynd av en vävluna tillverkad av älghorn från Sigtuna har daterats till 1100-talet (Geijer 2006:90).

Hypotesen är i min mening mycket rimlig eftersom sländtrissor fortfarande förekommer i samma utsträckning och dessutom verkar annat hantverksavfall inte ha undanröjts (se t. ex. Pettersson 2007). Den horisontella vävstolen är ofta förknippad med professionellt textilhantverk, eftersom den nya tekniken måste ha inneburit att man kunde spara tid och arbetskraft (Walton Rogers 1997:1827). En källkritisk

Sländtrissor i viktgrupper, fas 1-10

Figur 9. Fördelningen av lätta och tyngre sländtrissor över tid. Ett tydligt samband mellan viktclasser kan noteras.

Figur 10. Spridningskarta, fas 5. Sländtrissor och vävtyngder finns i, och runt byggnaderna i tomt III och IV, i zonerna II, III och IV. De svarta punkterna representerar vävtyngder och de rödmarkerade områdena visar spridningen av sländtrissor (en ruta är 2x2 m). Efter originalplaner, Sigtuna museum.

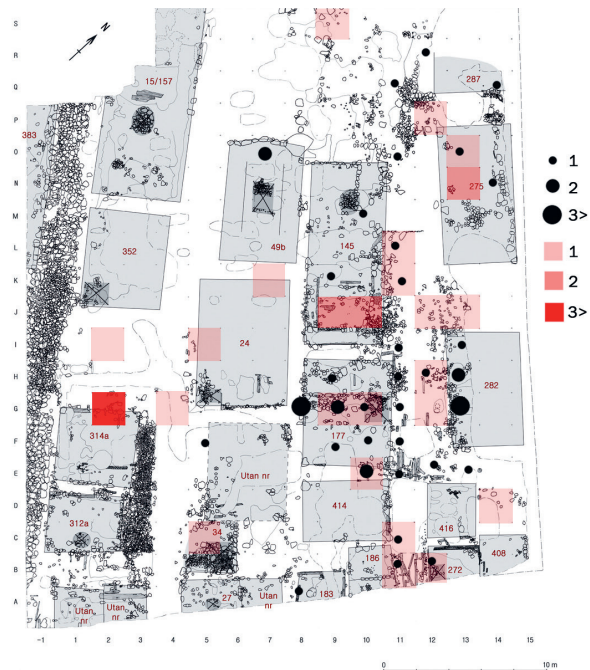
aspekt som måste undersökas närmare är i hur hög grad eventuella felbedömningar av vävtyngder/blästermunstycken har påverkat fynden från de yngre lagren. Om detta justeras, ges en mer rättvisande bild av situationen och hypotesen kan då också revideras. Likaså bör man se på hur vävtyngder fördelar sig kronologiskt i andra områden i Sigtunas stadskärna för att kunna göra en mer generell bedömning.

Husflit och hantverk

Hur kan hantverket förstås i ett socialt och ekonomiskt sammanhang? Handlar det enbart om så kallat husflit? Eller går det att tala om ett mer professionellt hantverk? För att återvända till studiens frågeställningar, ger sländtrissor en bild av att trådframställningen både har varit omfattande och varierande i den här delen av det äldsta Sigtuna. Ett betydelsefullt resultat är också att man kan skönja en standardisering hos de volhyniska sländtrissorerna.

Vad man vanligtvis menar när man talar om husflit är ett arbete innanför hushållets ramar som har krävt allmän hantverksmässig kännedom (Christophersen 1980:14ff). Tillverkning av textilier för hushållsbehov har med all säkerhet ägt rum under alla omständigheter i det äldsta Sigtuna. En någorlunda generell uppfattning är att husflit lämnar förhållandevis ringa spår efter sig i eller kring bostadshus (Christophersen 1980:15f). Behovet av kläde, filter, rep och segel o.s.v. har förstås varit mycket stort i dessa sammanhang, och dessutom måste slitna textilier och segel ha lagats med jämna mellanrum (Andersson 1999a:29). För att sörja för hushållens behov bör tillverkningen således ha varit ganska omfattande. Ett större antal av de sländtrissor och vävtyngder som påträffats representerar därför sannolikt delar av redskap som använts i samband med det vardagliga hushållsarbetet i det äldsta Sigtuna.

Kunskaper om spinning och vävning kan för den skull antas ha varit ganska allmänt spridda hos befolkningen. Detta faktum utesluter inte att somliga har varit

Figur 11. Spridningskarta, fas 7. Textilarbetet förekommer främst i tomterna IV och V mellan åren 1175 och 1200. Efter originalplaner, Sigtuna museum.

skickligare på hantverket än andra, eller att det emellanåt har krävts större insatser av fler människor när det funnits särskilda behov. Man har också valt redskap med hänsyn därtill (Cartwright 2014:168). Att nivåskillnader förekommit även i det hushållsbaserade arbetet måste ses som någorlunda självklart i en föränderlig medeltida stadsmiljö, även om det kan vara svårt att urskilja i det arkeologiska materialet (Callmer 2003:345; Andersson 2014:18). Fyndens omfattning och de kvalitativa förändringarna som går att spåra över tid måste därför uppmärksammas.

Med detta i åtanke bör vi se möjligheten att tillverkning och lagning av segel har förekommit i Sigtuna. Av sländtrissorna att döma har det funnits förutsättningar för detta, men det är fortfarande en metodiskt svåridentifierad företeelse, från arkeologisk synvinkel. Om segelproduktion har förekommit finns det definitivt anledning att tala om tidvis omfattande arbetsinsatser under organiserade former (Andersson 1999a:31).

Olika trender

Att det har funnits olika trender i textiltillverkningen och varierade konsumtionsmönster i staden ser vi möjligtvis tecken på under 1000-talets senare del fram till slutet av 1100-talet. För det första vittnar flera andra fynd om en speciell miljö med influenser från öst och väst (Roslund 2009, 2010). För det andra ger sländtrissornas viktfordelning och standardisering sken av att vissa hushåll har haft möjligheter att producera finare garn, som kan ha legat till grund för en temporär produktion av textilier med hög trådtäthet. Sannolikt har både hushållstillverkning och tillverkning för försäljning ha förekommit samtidigt inom samma hushåll (Andersson Strand 2014:18). Vi har tidigare sett exempel på att specialiserade former av textilhantverk troligtvis förekommit i Birka, Hedeby och Åhus, där åtminstone sländtrissorna uppvisar likartade mönster. Slutligen vittnar tecknen på den horisontella vävstolens inträde i Sigtuna om en betydande förändring av hantverkets karaktär under 1100-talet.

Vilka behov kan ett sådant hantverk då ha fyllt? Man kan tänka sig att finare textilier kan ha haft stor betydelse i kyrkliga sammanhang, eftersom de förändringar som fynden antyder tidsmässigt sammanfaller med ett intensivt kyrkobyggnande i Sigtuna (Tesch 2007:108). Med tanke på det ökade inflödet av föremål både från öst och väst under 1000- och 1100-talen går det även på liknande vis att tänka sig att särskilda typer av textilier har tillverkats som bytes- eller handelsvaror.

Att exakt fastställa vilken typ av textilier som har framställts i det äldsta Sigtuna är emellertid i dagens läge inte möjligt. En jämförelse med vävtyngder och textilfragment kan framöver vara till hjälp för att komma närmare en slutsats.

Referenser

- Andersson, E. 1999a. *The common thread: textile production during the late Iron Age–Viking Age*. Lund.
- Andersson, E. 1999b. Textilproduktion i Löddeköpinge – endast för husbehov? *The common thread: textile production during the late Iron Age–Viking Age*. Lund.
- Andersson Strand, E. 2014. Textile production, organisation and theoretical perspectives on trade in the Scandinavian Viking Age. *Textiles and the Medieval Economy: Production, Trade, and Consumption of Textiles, 8th–16th Centuries*. Huang, A.L. m.fl. (red). Oxford.
- Andersson Strand, E, Frei, K. M., Gleba, M., Mannering, U., Nosch, M. L., & Skals, I. 2010. Old Textiles – New Possibilities. *European journal of archaeology*, vol 13 (2).
- Androshchuk, F. 2009. The place of Dereva and Volhynia in Norse–Slav relations in the 9th to 11th centuries. *Situne Dei*.
- Callmer, J. 2003. Wayland: an essay on craft production in the Early and High Middle Ages in Scandinavia. *Centrality – regionality: the social structure of southern Sweden during the Iron Age*. Hårdh, B. m.fl. (red). Stockholm.
- Cartwright, B. 2014. Making the cloth that binds us. The role of textile production in producing Viking-Age identities. *Viking Worlds: Things, Spaces and Movement*. Eriksen, M. H m.fl. (red). Oxford.
- Christophersen, A. 1980. *Håndverket i Forandring: studier i horn- og beinhandverkets utvikling i Lund ca 1000–1350*. Lund.
- Deutgen, L. 1990. Textilhantverk I – spinning och vävning. *Makt och människor i kungens Sigtuna: Sigtunautgrävningen 1988–90. 28 artiklar om de preliminära resultaten från den arkeologiska undersökningen i kv. Trädgårdsmästaren 9 & 10*. Tesch, S. (red). Sigtuna.
- Edberg, R. 2011. Fynd. *Fem stadsgårdar – arkeologisk undersökning i kv. Trädgårdsmästaren 9 & 10 i Sigtuna 1988–1990*. Wikström, A. (red). Sigtuna.
- Geijer, A. 2006. *Ur textilkonstens historia*. 4. uppl. Hedemora [1. uppl. 1972].
- Hägglund, Y. 2006. *Skomakare, benknor och utländska stenar. En studie av medeltida sländtrissor från Sigtuna*. C-uppsats vt 2006, Institutionen för hushållsvetenskap, Uppsala universitet.
- Lundwall, E. 2004. Analyser av textilfynd från Sigtuna Up, kv. Trädgårdsmästaren. *Analysrapport, RAÄ, Antikvarisk-tekniska avdelningen*. Stockholm.
- Milek, K. 2012. The Roles of Pit Houses and Gendered Spaces on Viking-Age Farmsteads in Iceland. *Medieval Archaeology*, 56(1).
- Mårtensson, L., Andersson, E. B., Nosch, M. L. B., & Batzer, A. 2006a. *Technical Report, Experimental Archaeology, Part 1, 2005–2006: Tools and Textiles – Texts and Contexts Research Program*. Köpenhamn,

- Mårtensson, L., Andersson, E. B., Nosch, M. L. B., & Batzer, A. 2006b. *Technical Report Experimental Archaeology, Part 2: 2 Whorl or bead? 2006: Tools and Textiles – Texts and Contexts Research Program*. Köpenhamn.
- Pettersson, B. 2007. Kammakeriavfallets spridning på en tidigmedeltida stadsgård i Sigtuna. *Situne Dei*.
- Roslund, M. 2009. Transcending borders – social identity as a factor in the Middle Ages and in Medieval archaeology. *Archaeology of medieval towns in the Baltic and North Sea area*. Engberg, E. (red). Copenhagen.
- Roslund, M. 2010. Västanfläkt eller stadig vind? Kontinentala och insulära inslag Sigtunas tidiga medeltid. *Situne Dei*.
- Sherman, H. M. 2008. From Flax to Linen in the Medieval Rus Lands. *Medieval clothing and textiles. Vol. 4*. Red. Netherton, R. m.fl. Woodbridge.
- Sjöbeck, A. 2014. *The important craft – textile tools and production in kv. Trädgårdsmästaren in Sigtuna*. Masteruppsats i historisk arkeologi, Lunds univ.
- Söderberg, A. 2011a. Metod. *Fem stadsgårdar – arkeologisk undersökning i kv. Trädgårdsmästaren 9 & 10 i Sigtuna 1988–1990*. Wikström, A. (red). Sigtuna.
- Söderberg, A. 2011b. Huvudfaser, stadsgårdar och zonindelning. *Fem stadsgårdar– arkeologisk undersökning i kv. Trädgårdsmästaren 9 & 10 i Sigtuna 1988–1990*. Wikström, A. (red). Sigtuna
- Söderberg, A. 2011c. Fas-, tomt- och husbeskrivningar. *Fem stadsgårdar– arkeologisk undersökning i kv. Trädgårdsmästaren 9 & 10 i Sigtuna 1988–1990*. Wikström, A. (red). Sigtuna
- Söderberg, A. & Gustafsson, N. B. 2007. Från prestigevarugjutning till myntning. Tidigmedeltida metallurgi i kv. Trädgårdsmästaren, Sigtuna. *Situne Dei*.
- Tesch, S. 2007. Sigtuna – det maktpolitiska och sakrala stadsrummet under sen vikingatid och tidig medeltid (c:a 980–1200). *Människors rum och människors möten: kulturhistoriska skisser: Berit Wallenbergs Stiftelse 50 år: vetenskapligt symposium på Nationalmuseum 14 november 2005*. Stockholm.
- Walton Rogers, P. 1997. *Textile production at 16–22 Coppergate*. York.
- Wikström, A. 2011. *Fem stadsgårdar – arkeologisk undersökning i kv. Trädgårdsmästaren 9 & 10 i Sigtuna 1988–90*. Sigtuna.
- Øye, I. 1988. *Textile equipment and its working environment: Bryggen in Bergen, c 1150–1500*. The Bryggen papers Vol. 2. Bergen.
- Øye, I. 2014. Technology and Textile Production from the Viking Age and the Middle Ages: Norwegian Cases. *Textiles and the Medieval Economy: Production, Trade, and Consumption of Textiles, 8th– 16th Centuries*. Huang, A.L. m.fl. (red). Oxford.

Summary

This paper presents a study of textile production in Viking and early medieval Sigtuna, based on analyses of spindle whorls recovered from the Trädgårdsmästaren 9 & 10 site. The range of whorls suggests that a great variety of thread qualities were produced in Sigtuna during the 11th, 12th, and 13th centuries. The large number of lighter spindle whorls indicates the manufacture of finer threads, possibly for high-quality weaves, during the late 11th and 12th centuries. The social organisation of Sigtuna's textile production almost certainly varied over time, but was largely structured on the basis of household units. Given the high number of lighter spindle whorls, the author suggests that production may have occurred in a more specialised form, albeit temporarily. In addition to the extensive production of everyday fabrics, some finer textiles may have been intended as objects of trade or exchange, or for ecclesiastical and aristocratic use.